

JAN HUS MEZI KONFESEMI ZAMYŠLENÍ NAD ODKAZEM JANA HUSA A JEHO DÍLA (POST)MODERNÍ CÍRKVI A SPOLEČNOSTI*

EVA DOLEŽALOVÁ

JAN HUS IN-BETWEEN CONFESSIONS: REFLECTING ON JAN HUS'S LEGACY TO (POST)MODERN CHURCH AND SOCIETY

This article presents the view of contemporary Christian churches on Jan Hus's legacy to modern times. The author also analysis Hus's influence on modern non-religious movements, especially socialism, nationalism, and liberalism.

Key words: Jan Hus – Church – historical memory – tradition

Ti starší mezi námi si ještě možná pamatují nebo od jiných slyšeli nebo četli, jak živá byla památka Husova, jak to jméno někoho elektrizovalo, někoho odpuzovalo, ale málokoho nechávalo lhostejným. Podle některých pamětníků to platilo na českém venkově ještě počátkem padesátých let dvacátého století. Prvoplánová síla té tradice byla tak velká, že ani ti, kdo ji ironizovali nebo se od ní distancovali, nepočítali s tím, že by ji tím mohli rozbořit. Skutečnost byla taková, že ji tím ironizováním sice nezbořili, ale přece jen k jejímu zboření také trochu přispěli. V roce 1965 vyšel k 550. výročí Husova upálení sborník *Hus stále živý*. Miroslav Novák, tehdejší patriarcha Církve československé, se v úvodním slově tohoto sborníku tehdy již musel zeptat: „*Opravdu nám nemá Mistr Jan Hus už nic říci?*“¹ Pochybnosti tohoto typu se objevovaly čím dál častěji. Ti, pro které Hus něco podstatného znamenal, umřeli nebo zestárlí. Dnes je většina intelektuálů ochotna připustit, že Hus byl významnou historickou osobností.² Ale takových bylo hodně. Hus byl také kazatel, který uměl působit na své posluchače. I takových bylo hodně. Hus byl kritikem zlořádů v církvi. Byl reformátorem pravopisu. Byl statečným člověkem, který vydržel až do konce na hranici. Ale i takových bylo hodně. Byl hluboce a upřímně věřícím křesťanem. I takových bylo hodně.

Teď už asi cítíte, jak je ta argumentace falešná. Ten, kdo byl významnou osobností a měl všechny ty atributy, si samozřejmě zaslouží, aby byl vzpomínán a ctěn, ale samo o sobě by to nestačilo k vyvolání tak mohutné odezvy v českém národě. Byly tu ve hře jiné faktory,

* Příspěvek je součástí řešení projektu *Jan Hus roku 1415 a 600 let poté. Dějiny, tradice a jejich prezentace v České republice a v Evropě 21. století* (DF12P01OVV026), podporovaného Ministerstvem kultury ČR v programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI).

¹ Miroslav NOVÁK, *Úvodní slovo*, in: Miloslav Kaňák (ed.), *Hus stále živý*. Sborník studií k 550. výročí Husova upálení, Praha 1965, s. 5–6.

² Např. Zdeněk KUČERA – Tomáš BUTTA (edd.), *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství víry dnešku*, Praha 2012.

z nichž mnohé byly historiky podrobně studovány, ale jiné ani neumíme pojmenovat. Ty faktory tu byly a působily a ta odezva tu byla. Kdo se zabývá Husem, musí se chtít nechtě zabývat i těmi faktory a tou odezvou. Řečeno slovy papeže Jana Pavla II. z roku 1999, Husova smrt rozevřela v srdcích a myslích českých lidí ránu a stala se zdrojem konfliktů a rozdělení.³ Není divu, že byl Husův odkaz různými stranami těchto konfliktů deformován a zplošťován, využíván a zneužíván. To patří k věci. Když si historici, teologové, literární vědci, ekumenické komise a další vytkli za cíl zbavit Husovu památku ideologických nánosů a čítankovosti a objektivně zhodnotit jeho osobnost, jeho přínosy, klady i zápory, vydali se zároveň na cestu, na jejímž konci je Jan Hus jako někdo, o kom se ví, jehož si můžeme vážít, ale koho už nenosíme v srdci. Samozřejmě přitom hrála významnou úlohu jednostranná a v mnoha ohledech nesprávná interpretace Husa jako kritika sociálních poměrů a husitského hnutí jako sociální revoluce. Když se zprofanoval komunismus a socialismus, odneslo to i husitství a odnesl to Hus sám. Ale nebyl to jediný faktor a odvažují se tvrdit, že to nebyl ani hlavní faktor. Mnozí z těch, kdo se distancovali od komunismu, se distancovali také od husitství i od Husa. Ale distancovali se od Husa jenom proto? To je má první otázka do diskuse.

Nyní tedy my – snad se můžeme označit za strážce Husova odkazu – stojíme před otázkou, co dál. Pokusme se na několika příkladech vystopovat, jak s Husovým odkazem zacházely a zacházejí křesťanské církve a denominace. Říká se, že Hus nebyl vynikajícím teologem. Kdo se začte do jeho traktátů bez profesionálních předsudků, brzy zjistí, že na mnoha místech Hus náhle shodí scholastickou zátěž a vykročí jinam. Stále se sice přitom opírá o citáty bible a církevních otců, ale už se nerozhoduje na základě rozumu a logiky. Nechá se vést vírou. Proto může tak jednoznačně přitakat citátu glosy k dekretu papeže Bonifáce VIII., že kdekoli jsou dobří lidé, tam je církev římská.⁴ Je možné, že i toto vykročení jinam převzal od Viklefa. Ale i k tomu musel mít víru. Je tedy snad víra i pro nás cestou, jak hledat živou sílu v Husově odkazu? Předkládám i tuto otázku k diskusi.

Na zdi reformátorů v Ženevě Hus vyobrazen není. Na zdi Bodleyovy knihovny v Oxfordu Husův portrét je a je tam i portrét Jeronýmův.⁵ Hus byl reformátorem církve, jak to nakonec potvrzují i závěry nedávné husovské ekumenické komise.⁶ Je proto přirozené, že Husův hlas zní nejsilněji v protestantských církvích západního křesťanstva. Začnu ovšem českými zeměmi. Chci se zabývat převážně současností, ale několika větám o historii se nemohu vyhnout. Je charakteristické, že v husitské revoluci i po ní byl Hus nejvíce vzpomínán v umírněné církvi podobojí, kde byl uctíván jako mučedník, zatímco do radikálnější církve tábořské a později do Jednoty bratrské doléhal zpočátku jeho vliv slaběji. Nevím však ani o jediném případě, kdy by táboří nebo čeští bratří cokoliv z Husa výslovně odmítali. Církev podobojí a Jednota bratrská se poté postupně sbližovaly a Husova památka při-

³ Projev papeže Jana Pavla II. k účastníkům římského mezinárodního symposia o Mistru Janu Husovi (Papežská lateránská univerzita 15.–18. 12. 1999) při audienci ve vatikánské *Sala del Concistoro*, 17. 12. 1999 [citováno dle: <http://www.cirkev.cz/res/data/004/000525.pdf>, ověřeno 21. 3. 2013].

⁴ Mistr Jan Hus, *Tractatus de ecclesia*. Z rukopisů vydal S. Harrison THOMSON, Praha 1958, s. 43.

⁵ V *Bodleian Library* v Oxfordu vznikla série portrétů významných osobností už r. 1619 na návrh zakladatele knihovny Thomase Bodleye.

⁶ František J. HOLEČEK – Zdeněk VYBÍRAL – Miloš DRDA (edd.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí: mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia: Papežská lateránská univerzita Řím, 15.–18. prosince 1999*, Ústí nad Labem 2001 (= Husitský Tábor, suppl. 1).

tom účinkovala. Komenský v Kšaftu vděčně připomíná, že Hus přinesl české církvi světlo pravdy.⁷ Pak bylo dlouhá léta všechno skryto, ale žhavý popel z kostnické hranice nepřestal doutnat. Devatenácté století Jana Husa jakoby znovu objevilo a postavilo jej do nové role. Stal se z něho národní hrdina, inspirace v boji za sebeurčení národa.⁸ Hus byl používán jako argument, jeho názory a dílo však zůstávaly spíše v pozadí. Strážkyněmi Husova odkazu se staly obě legální evangelické církve, helvetská i augsburská, ve velké míře sdružující potomky tajných českých bratří. Obě církve se spojily v roce 1918 v Českobratrskou církev evangelickou.⁹ Její ustavující generální sněm výslovně konstatoval, že české evangelické církve „navazují znovu zjevně na českou reformaci husitskou a na církev podobojí i Jednotu bratrskou“.¹⁰

Hus však vzbuzoval zájem i mezi katolíky. V roce 1920 se reformní katolíci v českých zemích názorově i organizačně oddělili od církve římsko-katolické a vytvořili samostatnou Církev československou.¹¹ Od začátku se vědomě přihlásili k Husovi a husitství. Jejich kostely často nesou označení Husův sbor. V r. 1971 byl přijat název Církev československá husitská. Tato církev převzala úlohu explicitní nositelky a strážkyně Husova odkazu, zatímco Českobratrská církev evangelická se od konce padesátých let k Husovi a husitství hlásí jen málo. Evangelický farář Lubomír Miřejovský vzpomíná na první setkání se svým předchůdcem v tábořském sboru Bohuslavem Součkem někdy na začátku padesátých let. Souček prý mu mj. řekl: „*Doufám, že nejsi barthián. ... Působil jsem v tomto sboru v duchu husitství a bratrství. ... Myslíš, že v tom dokážeš pokračovat?*“¹² Husovo poselství ovšem nadále zaznívá i v evangelické církvi, nemůže nezaznívat, stále se i zde zpívá „*Jezu Kriste, štědrý kněze*“.¹³ Jenom to poselství zní zatím velmi tiše. Je to tak správné? Tak zní moje třetí otázka do diskuse.

Pokud jde o zahraniční protestantské církve, musím přiznat, že jsem jejich poměr k Husovi nikdy systematicky nesledovala. Luther znal Husovy spisy, sám o sobě prohlásil, že je husita¹⁴. Kalvínovu pozornost, pokud vím, Hus nezbudil. Přesto je v tradičních protestantských církvích, i mimoevropských, povědomí o Husovi zřetelné. Husovo muzeum v Kostnici navštěvují i protestanti z Koreje. Husův vliv je zde ovšem nepřímý, je vnímán jen jako jeden z řady reformátorů, ale je to něco víc než pouhé uznání Husova významu.

Církev římsko-katolická, k níž Jan Hus patřil, kterou chtěl opravit, ale od níž se odvolal ke Kristu, pracovala v několika posledních desetiletích velmi seriózně na přehodnocení svého pohledu. Prohlášení Jana Pavla II. ze 17. prosince 1999 bylo důstojným a pozitivním vyvrcholením několikaleté činnosti historické ekumenické komise, složené z expertů

⁷ Jan Amos KOMENSKÝ, *Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské*, in: Milan Kopecký (ed.), *Dílo Jana Amose Komenského*, díl 3, Praha 1978, s. 591–614.

⁸ Např. Petr ČORNEJ, *Zrození husitského mýtu: problém optiky*, in: 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvávají, Praha 2008, s. 86–103; Jan NOVOTNÝ, *K formování husitské tradice za národního obrození*, Husitský Tábor 4, 1981, s. 187–192.

⁹ Např. Miloslav BĚŤÁK a kol., *Pomůcka ke studiu historie Českobratrské církve evangelické a jejich sborů*, Praha 1982, s. 10–11.

¹⁰ Ustavující generální sněm českých evangelických církví konaný v Praze 17. a 18. prosince 1918, Praha 1919, s. 33. Citováno podle <http://ceskybratr.evangelnet.cz/index.php?act=detail&menuid=2&podmenuid=69&-idTXT=156> [vyhledáno 28. 3. 2013]. *Malý obrazový průvodce dějinami Českobratrské církve evangelické*. Sestavila a komentářem opatřila Eva FIALOVÁ, Praha 2008, s. 45.

¹¹ Pavel MAREK, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno 2005.

¹² Lubomír MÍŘEJOVSKÝ, *Dopisy z XX. století*, Praha 2004, s. 222.

¹³ *Evangelický zpěvník*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, Praha 1979, píseň 308, s. 443–444.

¹⁴ František ŠMAHEL, *Husitská revoluce, IV, Epilog bouřlivého věku*, Praha 1993, s. 145.

z církevního i vědeckého prostředí. Období činnosti komise rámuje mezinárodní vědecké konference v Bayreuthu r. 1993 a v Římě roku 1999.¹⁵ K iniciativě se hlásí mj. česká provincie dominikánského řádu. Institucionální posun katolické církve v této věci je velmi důležitý, nicméně Hus nebyl plně rehabilitován a možná nikdy nebude. Nepřímý vliv Husova odkazu na katolickou církev je ovšem velký a trvalý. I tento vliv má zásluhu na díle obnovy započatém druhým vatikánským koncilem. Hus tak může křesťany nejen rozdělovat, ale také spojovat.

O Husově vlivu na východní, ortodoxní křesťanské církve mi není prakticky nic známo, ani o jeho vlivu na židy nebo muslimy, což ovšem neznamená, že takový vliv se nemohl vyskytnout. Hus je například zmíněn v hebrejské tzv. husitské kronice.¹⁶ Tvrdí se tam o něm, a to se sympatiemi, že hlásal návrat k jedinému Bohu a odmítal Trojici. Daleko důležitější je ale Husův vliv na -ismy, tj. na moderní nenáboženská hnutí. Musím zmínit alespoň socialismus, nacionalismus a liberalismus. Přes všechny výhrady a přes všechno pohoršení, které to může vyvolat, směji možná i přívrženci a aktivisté těchto hnutí patřit, podle viklefovsko-husovské terminologie, do sboru předurčených, ať už jsou v milosti podle přítomné spravedlnosti nebo nejsou. To je můj čtvrtý námět do diskuse.

Teď by byl asi namíste nějaký závěr. Husovská inspirace české společnosti se polarizuje, větví a ztrácí na síle. To je přirozený běh věcí. Máme státní svátek 6. července.¹⁷ To je formalita; sice významná a výmluvná, ale přece jen formalita. Nepomůže žádný „bengál vyhlaný“, řečeno s Karlem Tomanem.¹⁸ Různé úhly pohledu na Husa jsou možné a vzájemně se doplňují. Naše dnešní symposium toho bude, doufám, příkladem. To je dobrá zpráva. Horší je, že větší část Husova díla a osobnosti zůstávají stranou. Odstraňuje se jeden mýtus jen proto, aby byl vzápětí vytvořen mýtus nový nebo oživen mýtus, o kterém jsme se domnívali, že už je passé. Hodně těch nových a obnovených mýtů a pověr je negativních. Hus záviděl dobré bydlo úspěšnějším klerikům, byl to prostopášník, vášnivý a nekritický člověk, neschopný velkorysosti k protivníkům, nevalný teolog, iniciátor rozkolu na pražské univerzitě a kdovíco ještě. To vše se odehrává za slabého zájmu veřejnosti. Hus, který ve své roli národního hrdiny spíše jen dožívá, nemůže už vzbudit žádné politické vášně. Snad jedině citáty z Husových Knížek o svatokupectví,¹⁹ použité jako argumenty, nebo spíše pseudoargumenty proti církevním restitucím, mají širší ohlas. Přípravy na šestisetleté Husovo jubileum se odehrávají v době, kdy vrcholí diskuse nejen o církevních restitucích, ale obecněji o významu a úloze církve, tedy opět a pokolikáté už, *De ecclesia*. Myslím si, že by se toho nemělo využívat k Husově propagaci. Husův hlas, hlas tichý a jemný, tu s námi zůstává a dá-li Bůh, bude tu s námi i nadále.

¹⁵ Mezinárodní symposium *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi* se konalo 22.–26. září 1993 v Bayreuthu, 15.–18. prosince 1999 se pak konala mezinárodní konference o Mistru Janu Husovi v Římě.

¹⁶ Israel Jacob YUVAL, *Jude, Hussiten und Deutsche. Nach einer hebräischen Chronik*, in: Alfred Haverkamp – Franz-Josef Ziwe (Hgg.), *Juden in der christlichen Umwelt während des späten Mittelalters*, Berlin 1992, s. 59–102 (= *Zeitschrift für historische Forschung*, Beiheft 13); Eva DOLEŽALOVÁ, *Židé v českých zemích za panování Lucemburků*, in: František Šmahel – Lenka Bobková (edd.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 679–687.

¹⁷ Státní svátek byl v Československé republice zaveden oficiálně až r. 1925.

¹⁸ Karel TOMAN, *Červenec*, in: Týž, *Měsíce*, Praha 1918.

¹⁹ Jan HUS, *Knížky o svatokupectví*, in: Jiří Daňhelka (ed.), *Magistri Iohannis Hus Opera Omnia*, IV, Praha 1975, s. 187–270.

**Jan Hus zwischen den Konfessionen.
Überlegungen zum Vermächtnis von Jan Hus und seines Werkes
für die (post)moderne Kirche und Gesellschaft**

ZUSAMMENFASSUNG

Am stärksten erklingt die Stimme von Hus in den protestantischen Kirchen, doch weckt er auch unter Katholiken Interesse. Der indirekte Einfluss des Vermächtnisses von Hus auf die katholische Kirche ist groß und beständig. Die Tschechoslowakische Hussitische Kirche hat die Rolle des Wächters über Hussens Vermächtnis übernommen, während in der Evangelischen Kirche der Böhmisches Brüder die Botschaft Hus' sehr leise erklingt. Ist das so richtig? Wichtig ist der Einfluss von Hus auf die modernen areligiösen Bewegungen wie vor allem Sozialismus, Nationalismus und Liberalismus. Gehören auch die Anhänger dieser Bewegungen unter die Prädestinierten? Als Kommunismus und Sozialismus profaniert wurden, wurden auch der Hussitismus und Hus selbst in Mitleidenschaft gezogen. Freilich war dies nicht der einzige und auch nicht der hauptsächliche Faktor. Als sich Historiker und Theologen zum Ziel setzten, das Gedenken an Hus von seinen ideologischen Ablagerungen zu befreien, beschränkten sie einen Weg, an dessen Ende wir Hus nicht mehr im Herzen tragen. Der größere Teil von Hussens Werk und Persönlichkeit bleibt abseits liegen. Zitate aus seinem Büchlein über die Simonie, die gegen die Kirchenrestitutionen gebraucht wurden, stoßen auf ein breiteres Echo, doch sollten sie nicht zur Propagierung von Hus verwendet werden. Hus als Theologe wirft die scholastischen Ketten ab und lässt sich vom Glauben leiten. Ist der Glaube der Weg, auf dem man die lebendige Kraft des Vermächtnisses von Hus suchen kann? Die Stimme von Jan Hus, leise und zart, bleibt mit uns präsent.

Deutsche Übersetzung: Wolf B. Oerter